

**ВІСНИК
ПРИКАРПАТСЬКОГО
УНІВЕРСИТЕТУ**

Філологія

Випуск 40-41

**Івано-Франківськ
2013-2014**

УДК 82. 161
ББК 83.3 (4 Укр) 6
В34

Друкується за ухвалою вченої ради Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (протокол № 6 від 26 грудня 2013 р.)

Рецензенти: д-р філол. наук, проф. Д.Г. Бучко (Тернопіль); д-р філол. наук, проф. Я.С. ПОЛЩУК (Київ); д-р філол. наук, проф. Л.Т. СЕНИК (Львів).

Редакційна рада: д-р філол. наук, проф. В.В. ГРЕЩУК (*голова ради*); д-р філос. наук, проф. С.М. ВОЗНЯК; д-р фіз.-мат. наук, проф. А.В. ЗАГОРОДНЮК; д-р пед. наук, проф. Н.В. ЛИСЕНКО; д-р філол. наук, проф. В.І. КОНОНЕНКО; д-р іст. наук, проф. М.В. КУГУТЯК; д-р юрид. наук, проф. В.В. ЛУЦЬ; д-р хім. наук, проф. І.Ф. МИРОНЮК; д-р фіз.-мат. наук, проф. Б.К. ОСТАФІЙЧУК; д-р хім. наук, проф. Д.М. ФРЕЙК; д-р політ. наук, проф. І.С. ЦЕПЕНДА.

Редакційна колегія: д-р філол. наук, проф. С.І. ХОРОБ (*голова редколегії*); д-р філол. наук, проф. В.М. БАРЧУК; д-р філол. наук, проф. Р.Б. ГОЛОД; д-р філол. наук, проф. М.І. ГОЛЯНИЧ; д-р філол. наук, проф. В.В. ГРЕЩУК; канд. філол. наук, доц. О.С. ДЕРКАЧОВА (*відповідальний секретар*). д-р філол. наук, проф. І.В. КОЗЛИК; д-р філол. наук, проф. академік АПН України В.І. КОНОНЕНКО; д-р філол. наук, проф. С.М. ЛУЦАК; д-р філол. наук, проф. Р.В. ШХМАНЕЦЬ; д-р філол. наук, проф. Н.В. МАФТИН;

Адреса редакційної колегії:
76000, Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57,
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника.

Вісник Прикарпатського університету. Філологія. 2013–2014. Вип. 40–41. 467 с.

Автори літературознавчих та мовознавчих досліджень, що вміщено на сторінках чергового випуску вісника, порушують актуальні проблеми сучасної української філологічної науки. Всі подані тут статті, присвячено пам'яті проф. М.В. Теплінського та В.Г. Матвійшина.

Newsletter Precarpathian University. Philology. 2013–2014. Issue 40–41. 467 p.

© Інститут філології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2013–2014

© Видавництво Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2013–2014

СОДЕРЖАНИЕ

ВОПРОСЫ ТЕОРИИ

<i>Свенцицкая Элина.</i> Проблема специфики художественного слова в современном украинском литературоведении.....	5
<i>Мацевко-Бекерская Лидия.</i> Интерпретация как способ познания смысла литературного произведения.....	11
<i>Червинская Ольга.</i> Аллотропия культурных форм в историческом процессе.....	15
<i>Коришнова Светлана.</i> Русская литературная критика 1870-х годов: попытка типологии реализма.....	20
<i>Пилиток Олег.</i> Поэтологические аспекты концепции “Археологии знаний” Мишеля Фуко.....	24
<i>Стецюк Светлана.</i> Категория комического в философско-эстетической рецепции.....	31
<i>Соломчак Наталия.</i> Модусная субкатегория некатегоричности украинского языка в функционально-семантическом аспекте.....	35
<i>Багрийчук Наталия.</i> Эвфемизмы как важные составляющие парцелированных конструкций в художественном тексте.....	40
<i>Венгринович Наталия.</i> Национальные особенности американской модели литературного натурализма.....	45
<i>Перетичка Иванна.</i> Функциональная нагрузка речевого жанра “упрёк” в художественном тексте.....	51
<i>Хороб Соломия.</i> Стратегия фантастики и ее жанрообразований: концепции литературоведов.....	56

УКРАИНСКАЯ ЛИТЕРАТУРА: ИДЕЙНО-ЭСТЕТИЧЕСКИЕ ИЗМЕРЕНИЯ

<i>Голод Роман.</i> Рассказ Франко “Поки рушити поїзд” в свете теории импрессионистического искусства.....	64
<i>Моклиця Мария.</i> Эпохи европейской культуры в сфере модернистской эстетики: “Камінний господар” Леси Украинки.....	71
<i>Куца Ольга.</i> Михайло Драгоманов: между двумя литературами.....	78
<i>Деркичова Ольга.</i> Поэзия шестидесятников в контексте стилевых систем украинской лирики второй половины XX века.....	83
<i>Васильчук Николай.</i> Гуцульщина в художественной прозе Антона Крушельницького (на материале повести “Рубають ліс”).....	88
<i>Ильків Анна.</i> Интимное письмо и сфера сакрального (на материале любовного эпистолярия Пантелеймона Кулиша).....	96
<i>Хороб Марта.</i> Европейская тема “охота на ведьм” в рассказе В.Шевчука “Сотая ведьма”: эстетика и поэтика барокко.....	100
<i>Девдюк Иванна.</i> Генезис переводческой деятельности Пантелеймона Кулиша.....	109
<i>Качак Татьяна.</i> Тема утраченного детства в современной прозе для детей и юношества (на материале автобиографической прозы Владимира Руткивского).....	113
<i>Солецкий Александр.</i> “Эмблематизм” как форма структурирования текстов Валерия Шевчука....	119
<i>Семак Оксана.</i> Драматургия В. Чапленко: художественная реализация концепции национального характера.....	128
<i>Вивчарик Наталия.</i> Жанровые трансформации в пьесе Ивана Карпенко-Карого “Мартин Боруля”.....	134
<i>Шарова Татьяна.</i> Индивидуальный код повествовательной манеры К.Гордиенко.....	138
<i>Кизилова Виталина.</i> Специфика хронотопа приключенческо-исторической повести В.Руткивского “Сторожова застава”.....	140
<i>Залевская Оксана.</i> Экзистенциальная проблематика выбора в малой прозе Ростислава Ендыка...	145
<i>Процив Галина.</i> Рецепция творчества Осипа Назарука.....	150
<i>Тереховская Алёна.</i> “Слово о полку Игореве” как произведение героического эпоса: жанрово-стилевое измерение анализа.....	156

МИРОВАЯ ЛИТЕРАТУРА: ХУДОЖЕСТВЕННО-СМЫСЛОВЫЕ ПАРАМЕТРЫ

<i>Куцевол Ольга.</i> Использование художественно-биографических источников при изучении жизнеописания Джозефа Конрада.....	162
<i>Хороб Степан.</i> Идея чистой формы и “пророческая” пьеса Станислава Игнация Виткевича.....	169
<i>Кравець Ярэма.</i> Французская поэзия в писательской деятельности Ивана Франко (историко-литературный аспект).....	174

УДК 373.5.016:821.111.09

ББК 83.3 (4 Пол.)

Ольга Куцевол

ВИКОРИСТАННЯ ХУДОЖНЬО-БІОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ ПРИ ВИВЧЕННІ ЖИТТЄПИСУ ДЖОЗЕФА КОНРАДА

У статті висвітлено сучасні підходи до вивчення біографії письменника Джозефа Конрада з використанням художньо-біографічних творів.

Ключові слова: вивчення біографії письменника, художньо-біографічні твори, мемуарні та епістолярні джерела.

У сучасному літературознавчому й методичному дискурсі утвердилась думка про важливість вивчення письменницьких біографій як цінного джерела інтелектуального, духовного, екзистенційного впливу на читачів. Пошуки шляхів активного залучення учнівської молоді до осмислення життєпису майстрів слова – актуальна проблема сучасної методики навчання літератури (Н.Волошина, О.Ісаєва, Ж.Клименко, Л.Мірошніченко, Є.Пасічник, Б.Степанишин, Г.Токмань). Одним із способів досягнення індивідуального світу видатних особистостей (письменників, художників, музикантів) може стати аналіз продуктів їхньої творчої діяльності, автобіографій, щоденників, мемуарних та епістолярних джерел, спогадів очевидців, художньо-біографічних творів тощо. У дослідженнях небагатьох учених (О.Галич, Н.Петриченко, М.Толстенкова) напрацьовані конкретні рекомендації щодо використання мемуарних та епістолярних матеріалів у процесі шкільної літературної освіти. Нерозробленість методики залучення художньо-біографічних джерел при вивченні життєпису письменників загалом і Джозефа Конрада, зокрема, створює широкий простір для науково-методичних пошуків.

Метою статті є накреслення сучасних підходів до використання художньо-біографічних матеріалів з метою ознайомлення учнів з особою письменника на прикладі Джозефа Конрада.

Особливість запропонованого підходу до шкільного вивчення письменницького життєпису полягає в перенесенні акценту з академічної літературознавчої інформації на широке залучення художньо-біографічних та художньо-документальних джерел. Це зумовлюється кількома причинами:

- як засвідчує шкільна практика, через розповідь про особливі життєві моменти біо-

графії митця, які закарбовуються в пам'яті, учні краще засвоюють і його твори;

- сама форма художньо-біографічних та художньо-документальних творів зумовлює передачу живого, безпосереднього враження від неповторної особистості письменника;

- зазвичай виклад матеріалу в художньо-біографічних та художньо-документальних джерелах емоційно наснажений, а не академічно нейтральний, що якнайкраще відповідає особливостям сприймання реципієнтами шкільного віку;

- виникає можливість рельєфніше окреслити творчі та особистісні стосунки письменника, наочніше презентувати його місце в національній та світовій літературі;

- цікавим є погляд на життєтворчість митця очима колеги чи близької людини, добре обізнаної з його біографією, думками та переживаннями.

Проектуючи урок вивчення життєпису письменника з широким залученням творів художньо-біографічного та художньо-документального характеру, словесник має враховувати, що під час їх сприймання й аналізу виникає своєрідний полілог кількох комунікантів: учень – учитель – особа конкретного письменника в художньо-біографічному чи художньо-документальному джерелі – сам автор цього твору – позиція літературознавців і критиків, які у своїх працях дають оцінку по-статі митця. Кожний компонент має бінарний зворотній зв'язок, що детерміновано подвійною інтерпретацією: щоб учень повно сприйняв біографію та особистість письменника, потрібна допомога вчителя, котрий, виконуючи роль фасилітатора, забезпечує осмислення юним читачем авторської концепції, відображеної в художньо-документальному джерелі. До цього залучаються ще й необхідні літературознавчі знання.

Варто зауважити, що автор художньо-біографічного чи художньо-документального твору і його реципієнт сприймають постать письменника з різних ракурсів: автор – через спогади, документи й факти; читач – опосередковано, очима автора. Якщо ж учень володіє достатнім рівнем читацької компетентності, то він здатен ще порівняти художню інтерпретацію біографічного матеріалу з його оцінкою в літературознавчих та літературно-критичних джерелах.

У своїй студії ми опираємось на філософські засади *культурно-антропологічного підходу*, за якого у фокусі розгляду постає творча постать у її тісних взаємозв'язках з діяльністю своєї видатної родини. У відповідності з цим особливою значущістю набувають концептуальні настанови І.Денисюка про те, що дослідження життєпису письменника в контексті літературної династії ґрунтується *“на комплексно-синтетичній методиці, яка враховує певні спадкові психічні риси даного родинного конгломерату, домінуючі зацікавлення й ступінь обдарованості, почуття громадянської повинності, культуру сімейних стосунків і товариського життя, діалектику родинної єдності й антиномію окремих особистостей і генерацій тощо”* [4, 165].

Також послуговуємось ідеями психоаналітичної парадигми З.Фрейда, працями А.Адлера, Е.Еріксона, Е.Фромма, К.Г.Юнга; літературознавчими дослідженнями О.Галича, І.Денисюка, О.Забужко, Н.Зборовської, С.Павличко та ін. Перспективним напрямком вивчення життєтворчості письменника вважаємо *сценарний аналіз біографії*, запропонований представником американської гуманістичної психології Е.Берном. Поняття *“життєвого сценарію”* визначається ним як *“план, що впорядковується в дитинстві, підкріплюється батьками, виражається в подальших подіях і завершується так, як було визначено з самого початку”* [1].

Сучасні вчені-психологи Е.Сергієнко та Н.Харламенкова виокремлюють два найчастотніші підходи до пояснення процесу структурування життєвого сценарію:

а) перший полягає в переважно несвідомому виборі життєвого плану, який здійснюється на ранніх стадіях онтогенезу особистості;

б) другий ґрунтується на свідомому виборі та регуляції процесу життя [9].

Учені визначають такі характерні особливості життєвого сценарію: початок його

формування батьками припадає на момент народження дитини; у 4 роки малюк обирає життєву позицію в координатах стосунків *“Я – інші люди”*, *“успішність – неуспішність”*; у семирічному віці під впливом батьків формування сценарію фактично завершується; із 7 до 12 років у нього додаються певні деталі; далі сценарій переглядається й набуває більш реалістичних рис, відповідно до соціально-економічних, освітніх та культурних обставин життя [1]. Прихильники цього підходу (В.Джойнс, Й.Стюарт, К.Штайнер) доводять, що життєвий сценарій завжди має спрямованість на певну, індивідуальну для кожної людини розв'язку, проте вона не є фатально приреченою, а може коригуватись.

Поглянемо в такому ракурсі на життя Дж.Конрада, зробити це допоможуть автобіографічні нотатки письменника, розкидані в публіцистичних статтях *“Візит до Польщі”*, *“Перші новини”* (*“First News”*, 1918), у численних книгах: *“Дзеркало морів”* (*“The Mirror of the Seas”*, 1906), *“Персональний рекорд”* (*“A Personal Record”*, 1912), збірках мемуарів (*“Notes on My Books”*, 1921), листів (*“Notes on Life and Letters”*, 1921), есеїв (*“Last Essays”*, 1926), а також у спогадах його рідних (синів Бориса та Джона, дружини Джесіки, дядька Тадеуша Бобровського) та сучасників: Джона Голсуорсі, Стефана Жеромського, Бертрана Рассела, Форда Медокса Форда та ін. [3; 5; 8; 12; 13; 14; 15].

Життєвий сценарій Юзефа Теодора Конрада Коженювського (Korzeniowski) почав писатися його рідними, коли вони дали йому, паростку шляхетного роду герба Наленч (Nalęcz), імена дідів – Юзефа Бобровського й Теодора Коженювського. Прикметно, що Конрадом малюка нарекли на честь літературного персонажа відомої поеми А. Міцкевича *“Конрад Валленрод”*, ніби програмуючи його на віддане служіння потоптаній і зневаженій Польщі.

Мемуарні джерела дозволяють з упевненістю стверджувати, що батько майбутнього митця Аполло Коженювський свідомо складав сценарій синового життя, готуючи свого первістка, якого в родині пестливо кликали *“Конрадеком”*, до боротьби за згнаньблену російським царатом *“Ойтчизну”*. Підтвердженням цього є рядки з вірша, написаного ним на народження сина: *“Дитя, скажи собі: / Нема у мене рідної землі, / Любові, батьківщини й честі, / Допоки волі не побачить Польща...”*.

Високоосвічений шляхтич, що здобував правничу освіту в Петербурзькому університеті, поет, драматург, перекладач, громадський діяч, він займав край радикальні позиції в питанні визволення Польщі з-під гніту Російської імперії. У спогадах сучасників читаємо таку характеристику Коженювського: “Поривчастий, відкритий, щиро люблячий людей... У своїх судженнях про них був невблаганний і на словах, і на папері, проте в повсякденному житті, здається, був навіть занадто поблажливий... Серце мав м’яке й чуле, сповнене жалості до бідних та пригноблених” [13].

Сучасники визнають неабияку поетичну обдарованість цієї особистості, яку “справедливо можна віднести до числа найталановитіших учнів Красінського” [13]. У драмах “Комедія” (“Komedia”, 1855) та “Для милого гроша” (“Dla miłego grosza”, 1858), що мали популярність у патріотично налаштованому польському загалі, гостро критикував дії багатішої шляхти, яка визискувала український люд; а у віршах, збережених лише в рукописах, засуджував жорстоке придушення царським військом антикріпосницького руху в Київській губернії [6, 284].

Непересічною особистістю була й мати Конрада, уроджена Бобровська із шляхетського роду герба Ястржембец (Jastrzębiec). Ось як відгукувався про неї брат Тадеуш: “Старша сестра моя вирізнялась незвичайною красою, шляхетними манерами, непересічним розумом і серцем, вона була значно освіченіша звичайних наших дам” [13]. Така висококомпліментарна характеристика поєднується з критичними зауваженнями щодо Евелініного характеру: “Догодити їй було нелегко, оскільки в юні роки вона більше вимагала, аніж могла й хотіла робити для інших... Лише пізніше, коли вона поєднала долю з коханим, риси її розуму й серця, почуттів та розсудливості розвинулися вповні” [13].

Подружній союз Аполло та Евеліни був заснований не лише на коханні, а що важливіше, на єдності громадянських поглядів, патріотизмі та духовній спільності. Коли в жовтні 1861 р. А.Коженювського було заарештовано за участь в організації польського спротиву імперській владі, а в травні наступного року заслано до Пензи, а звідти до Вологди, то дружина саможертвовно розділила з ним цю гірку чашу. У суворих умовах російської півночі захворів спочатку 5-річний Конрадек, згодом Евеліна й Аполло. На початку 1863 р. у зв’язку з погіршенням здоров’я родині

Коженювських дозволили відбувати покарання в більш сприятливих кліматичних умовах, ближче до батьківщини – на Чернігівщині. Тут Аполло відновив активну літературну діяльність, зокрема написав історико-мемуарний твір “Польща й Москва”, повертаючись до дражливого питання національних взаємин цих двох народів.

А далі нові жорстокі удари долі, пов’язані з придушенням Січневого повстання 1863–1864 р., що охопило Королівство Польське, Литву, Білорусію та частково Правобережну Україну. Гірка невдача повстання була сприйнята відчайдухом як поразка справи визволення Польщі, якій він ревно служив. Суспільна трагедія поглибилася сімейною – винищена родина Коженювських: у вирі національно-визвольних змагань загинув брат Роберт, другий – Гіляри – засланий до Сибіру й помер у Томську, сестра Емілія також етапована на маргінеси Російської імперії. До цих негараздів додалася ще непоправна втрата дружини, котра була його соратником й однодумцем, – у 1865 р. Евеліну доконав набутий на засланні туберкульоз. Проте мемуаристи вважають, що “в найтяжчих життєвих обставинах, пов’язаних з трагедією народу й суспільства, вона змогла вистояти й до кінця зберегти вірність своєму громадянському обов’язку; будучи люблячою матір’ю та дружиною, розділила чоловікове вигнання й здобула глибоке визнання та повагу як з-поміж своїх, так і серед чужих, достойно представивши польську жінку” [13].

Зоставшись з двома дрібними дітьми на руках, 45-річний удівець сам захворів на сухоти та серцеву недостатність. Проте він і далі стійко ніс свій хрест, шукаючи забуття в літературній творчості та вихованні сина. Юзеф згадував, як на засланні батько настійливо вивчав з ним рідну польську та французьку мови, як невтомно працював над перекладами В.Шекспіра, В.Гюґо, А.де Віньї, Ч.Діккенса. Він окреслював допитливому малюку читацьке коло – твори класиків світового письменства (М.Сервантеса, В.Гюґо, Ч.Діккенса) й ніби передавав синові естафету, програмував його майбутнє заняття літературою, іноземними мовами, захоплення людьми складної долі й сильного духу. У житті А.Коженювського наріжними були поняття “честь” і “відданість”. Цей дорогий цінний спадок він залишив нащадкам.

Незглибимим враженням Конрадового дитинства стала батькова смерть і похоро-

Уже на схилі власного життя, перейшовши 60-літній рубіж, будучи відомим письменником і бувалим чоловіком, він так описав тогочасні відчуття в передмові до автобіографії "Послужний список": "Цілком природно, хлопчиком я майже нічого не знав про діяльність батька, оскільки мені ще не виповнилося дванадцяти, коли він помер. Що я бачив своїми очима, то це публічні похорони, пусті вулиці [Кракова. – О.К.], притихлий натопл. Однак уже тоді я достатньо чітко розумів, що це демонстрація національного духу, яка розгорнулася з достойного приводу". Підліток відчув, що всі учасники й випадкові свідки траурної процесії пошановують людину, котра "зберегла відданість почуттю, яке також билося в їхніх грудях".

Та ще більше потрясіння Юзеф пережив за два тижні до цього, коли випадково побачив, як батько, знесилений кількарічною недугою, звівшись зі смертного одра, палив свої рукописи та листи. Дж. Конрад згадує: йому здалося, "нібито батько мав не стільки вигляд важкохворої, скільки смертельно втомленої – зламаної людини". Ця подія була сприйнята підлітком як свідчення поразки, але не перед обличчям смерті, оскільки "для людини таких стійких переконань смерть не могла бути достойним супротивником".

Після батькового відходу значний вплив на формування 12-річним підлітком сценарію свого життя мав дядько по материній лінії – Тадеуш Бобровський. Він був також небуденною людиною: потомок давнього шляхетського роду, громадський діяч, мемуарист, випускник Петербурзького університету, який відмовився від наукової кар'єри (кафедри права в Казанському університеті) і через сімейні обставини повернувся на батьківщину. Сподівання амбітного дипломованого магістра міжнародного права на посаду в державному апараті зруйнувала неблагонадійна репутация членів родини Бобровських-Коженювських, які брали участь у визвольному русі польських патріотів. Та ця неординарна особистість самореалізувалася в діяльності мирового судді Липовецького повіту (тепер Вінницької обл.), опікунстві багатьох сиріт, у тому числі й племінника Юзефа Коженювського. За оцінкою друга й відомого правника В.Спасовича, він був альтруїстом, якого любив люди [13, I, 36]. З юначих літ Т.Бобровський вів щоденник, що пізніше став основою спогадів, опублікованих посмертно під назвою "Мемуари Тадеуша Бобровського"

("Pamiętniki Tadeusza Bobrowskiego", 1900). За визнанням істориків, це видання є важливим джерелом вивчення політичної, економічної та побутової історії польської шляхти II половини XIX ст. в Україні [6, 58]. Перевидання мемуарів, найменоване "Щоденником мого життя" ("Pamiętnik mojego życia", 1979), а також епістолярій Т.Бобровського ("Listy do Konrada", 1996) дають читачам третього тисячоліття чимало цінної інформації про дитячі та юнацькі роки Дж.Конрада.

Сам письменник вважав дядька чи не найважливішою постаттю у своєму житті, про що зізнався в одному з листів за 10 років по його смерті: "Про Тадеуша Бобровського, мого дядька, опікуна й добродинця не можу писати з холодним серцем. До сьогодні, по десяти літах, залишаюсь під важким враженням моєї втрати. То була людина великого характеру й незвичайного розуму. ... Будь-якими позитивними сторонами, які має мій характер, завдячую його прив'язаності, опіці та впливові" [13, I, 13].

Юзеф живе в родині Бобровського у фільварках Казимирівка (нині Оратівський р-н Вінницької обл.) та Новофастів Сквирського повіту (тепер Київської обл.). Юний шляхтич росте донитливим і мрійливим. На схилі віку, Дж. Конрад запише в спогадах: "Мені було дев'ять літ чи близько цьому, і я, сидючи над картою Африки того часу, ткнув пальцем у білу пляму, яка приховувала нерозгадану таємницю цього континенту, і сказав собі з абсолютною певністю і вражаючою твердістю, котра вже давно була в моєму характері: – Виросту і побуваю тут!".

Але спочатку шлях проліг не до африканських берегів, а до Одеси, де він лікувався. Тут юний романтик уперше побачив море, яким захворів ним на все життя. Далі – мешкання в старовинних Кракові та Львові, де Бобровський прагне дати небожеві пристойну освіту. Улітку 1873 р. Юзеф подорожує по Швейцарії та Північній Італії, пізнає складне й багатобарвне життя, на сторінках якого відбилися захоплені морські пейзажі Середземномор'я та горді Альпи, історичні пам'ятки давніх європейських міст і досі невідомі картини чужоземної екзотики. Цей час наповнений першими самостійними роздумами над побаченим і почутим, прочитаним і вивченим.

Як і кожний у цьому віці, юнак моделює сценарій власного життя. Однак перед ним нагально постає складна дилема: невмолиме наближення до межі, коли, як підданий Ро-

сійської імперії, він буде рекрутований до війська. Конрад навіть не припускає думки стати до лав царської армії під знамена ката своєї Батьківщини й родини! Відтак, підтриманий опікуном, 15-річний дворянин-недоросток зважується на кардинальний крок – змінити громадянство і їде в жовтні 1874 р. до французького міста Марсель. Так починається багаторічна одиссея добровільного вигнанця й довічна розлука з рідною землею.

Маючи щомісячний опікунський пенсіон та вільне володіння французькою мовою, Ю.Коженювський прагне здобути професію моряка. У цій іонацькій мрії, напевне, виявляється вплив бурхливої батькової натури й зачарування прочитаними англійськими та французькими пригодницькими романами. Здається, життєвий сценарій має розгортатися далі за чітко накресленим вектором, але сталося не так: хлопець поринає не лише в морські подорожі, а ще й у суєтне житейське море. Його приваблює бурхливе світське життя та авантюри, як-от контрабанда зброї до Іспанії, що закінчилась нищівним провалом. Повернути витрачені кошти ще одним ризикованим способом – грою в рулетку в Монте-Карло – не вдалося. Цей програш ще більше поглибив фінансовий крах Юзефа. Останньою межею катастрофи була відмова російського консула підписати дозвіл на роботу хлопця моряком, що мало призвести до його подальшої депортації з Франції в Росію. Збіг цих обставин був сприйнятий 20-річним юнаком як нерозв'язний гордіїв вузол, що підштовхнуло його до самогубства. На щастя, вистріл не став фатальним, а клопоти й підтримка дядька Тадеуша сприяли швидкому одужанню. Унаслідок болісних роздумів та впливу опікуна, котрий спонукав племінника до переоцінки поведінки, оскільки вважав більш прийнятною вираженість вчинків, характерну Бобровським, а не запальність Коженювських [11, 68], Юзеф вносить корективи в життєвий сценарій.

У квітні 1878 р. він покидає Марсель і наймається на корабель англійського торгового флоту. За три роки простий матрос, вихідець з далекої Польщі, котрий до 20-ти років не знав жодного слова англійською, аристократ, чужий і незрозумілий не лише морському плебсу, а й вищим офіцерам, робить неймовірне: він складає штурманський екзамен! Дядько вкотре виявляє палку підтримку та схвалення дій племінника, що відображено в листі, сповненому щирої гордості: “Дорогий мій

хлопчику й штурмане! Перший крок зроблено! Тепер потрібна праця й витримка, витримка й праця, аби зробити наступні кроки й закріпити за собою місце в житті, бо незабаром тобі виповниться вже 24-й рік...” [11, 68].

Англійському торговому флоту майбутній письменник віддасть наступні 15 років життя. Тут він досягне карколомної кар’єри – від матроса до капітана, а в 1886 р. отримає британське громадянство й нове прізвище – Джозеф Конрад, що уславить його не стільки як морського вовка, скільки як англійського письменника, твори якого увійдуть до золоті скарбниці літератури Великої Британії. Життєвий досвід, здобутий під час морських мандрівок та випробувань на 19 кораблях та відвіданні 5 континентів, відображено в багатьох Конрадових творах. Саме з них усвідомлюємо, чим було море для колишнього “сухопутного” хлопчика, котрий зростав на мальовничій українській землі. В оповіданні “Тіньова межа” (“The Shadow Line”, 1917), один з його персонажів зізнається: “Я зрозумів, наскільки я був моряком душею, розумом і тілом – людиною, що належала виключно морю й кораблям; море було єдиним значущим світом, а кораблі – випробуванням мужності, темпераменту, хоробрості, вірності – і любові”.

Конрад плаває на торговельних судах – вітрильниках і пароплавах, що перевозять вугілля та шерсть, тропічне дерево й джут. Він здійснив чимало рейсів до Індії, Австралії, Малазійського архіпелагу та Африки, побачив багато країн, дев’ять разів обігнув мис Горн! Емоції й переживання мореплавця-європейця, який пізнав життя досі невідомих країн, намагався відтворити аргентинський поет Хосе Луїс Борхес у вірші “Рукопис, знайдений у книзі Джозефа Конрада”. На думку поета, враження від широкої й різнобарвної панорами життя наближають представника Старого світу до розуміння першооснов буття, спонукають до роздумів про вічність Всесвіту і суєтність людського існування, про цивілізацію і природу, про істинні цінності:

*На землях хитких, які випаровують літо,
у білому мреві невидима сходить днина.
Вона полог ночі простромить несамовито
і берег запалить, і жаром дмухне рівнина.*

*А ніч прадавня, глибока, мов глечик, що воду
лиш всотує. По річці брижі йдуть неозорі.
В індіанськiм каное, задивившись на зорі,
людина палить сигару й вдихає свободу.*

*Одвічні сузір'я димок огортає сивий,
минулого й назви немає в цієї миті.*

*І світ – лиш кілька*непевностей, лиш дух
щемливий.*

Найперша піна. І найперша людина в світі [2].
(Пер. Сергія Борщевського)

Морські мандрівки дали чимало для гартування Конрадового характеру, набуття неповторного життєвого досвіду та яскравих вражень, для розвитку творчих здібностей. Як людина, що отримала від свого роду імпульс до активного творчого життя, Джозеф не міг обмежитися лише самоствердженням у якості морського капітана – він прагнув до вираження власних думок, почуттів та мрій, тому й запрягся “повідати про те, що бачив або ж залишитися в невідомості до кінця днів своїх”.

З письменницьких мемуарів дізнаємося про подію, що стала поворотною в житті 36-річного чоловіка, коли в 1893 р. на борту пасажирського судна “Горренс” у водах Тихого океану він зустрів уважного співрозмовника. За час 56-денного плавання до Австралії вони зблизилися, і Конрад довірливо показав супутнику сторінки рукописного твору. Новий знайомець (а ним виявився майбутній романіст Джон Голсуорсі) схвалив ці проби пера.

Зі спогадів останнього можемо уявити зовнішність Конрада тих років: “На пекучому сонці обличчя його здавалося темним – засмагле обличчя з гострою каштановою борідкою, майже чорне волосся й темно-карі очі під складками важких повік. Він був худий, але широкий у плечах, невисокого зросту, ледь сутулий. Він заговорив зі мною із сильним акцентом” [3]. А що головніше – ми дізнаємося про внутрішні риси майбутнього письменника: Голсуорсі одразу впізнав у ньому людину великої харизми, доброго серця, розсудливого розуму та непереборної жаги до життя. Тонка психічна натура цього морського капітана виявлялася в рідкісній вразливості й чутливості. Так випадкові подорожні затоваришували на все життя, і далі Голсуорсі ще з більшою приємністю пізнавав все нові й нові позитиви друга: обидва любили музику, зокрема Конрад слухав оперу “Кармен” 14 разів, надзвичайно багато читав, у дружбі був постійним і відданим [3].

Похвала Голсуорсі впевнила письменника-аматора в можливості зробити несподіваний і рішучий поворот у власному життєвому сценарії: списатися на берег і професійно зайнятися літературною творчістю. За-

думане збулося за рік: у 1894 р. він, змучений жорстокою тропічною малярією й травмою, залишив морську службу й замешкав в Англії. Прикметно, що в період відставки Юзеф їде в Україну, везучи з Лондона до дядькової Казимирівки багаж, який супроводжував його “впродовж трьох років і досяг від народження дев'ятої глави”, – це був рукопис дебютного роману “Олмеєрова примха” (“Almayer's Folly”). Автор доопрацьовував його на малій батьківщині свого роду – в українському селі. І ще одна промовиста деталь: перший твір письменника мав присвяту: “Пам'яті Т. Бобровського”. Він побачив світ у 1895 р., за рік по смерті улюбленого дядька. Це можна трактувати як своєрідний символ нової сторінки життєвого сценарію нащадка польського роду Коженювських, який потужно входив у європейську літературу під англізованим іменем – Джозеф Конрад.

Подальше розгортання подій відбувається в дусі роду завзятців-Коженювських: письменник-початківець один за одним видає твори англійською мовою, якою, за свідченням сучасників, до кінця життя говорив досить скуто і з акцентом [8, 251]. Він осмислено й цілеспрямовано долає цю трудність, невтомно шліфуючи кожну фразу, ретельно добираючи кожне слово, аби яконайточніше виразити задумане й пережите. Такий титанічний труд заслуговує на високе поцінування критики та щире захоплення колег, чимало з яких вважали Конрада своїм учителем. Учені-літературознавці й стилісти визнають, що митець свідомо використовував усе лексичне багатство англійського словника, підбираючи напролюд точні звороти, які вражали оригінальністю.

Парадоксально, але така філологічна вправність отримала упереджену оцінку з боку колишніх співвітчизників, зокрема запальна Е.Ожешко в статті “Еміграція талантів” (“Emigracja talantow”, 1899) докоряла Конрадові в непатріотизмі, нібито він відмовився від материнської мови заради грошей. Письменник, хоч і був дошкулений, проте відповів на це дипломатично: що не відчуває в собі достатніх сил, аби писати рідною польською так талановито, як А.Міцкевич чи Ю.Словацький.

Перші епічні твори Конрада “Вигнанець островів” (“An Outcast of the Islands”, 1895), “Негр з “Нарциса” (“The Nigger of “Narcissus”, 1897), написані в 90-ті рр. XIX ст., присвячувалися морській тематиці. Автор черпає сюжети та образи з багатющого джерела свого

мандрівного морського життя, оспівуючи сильну людину, здатну протистояти стихії – повісті “Юність” (“Youth”, 1902) і “Тайфун” (“Typhoon”, 1903). У цей період митець творить у неоромантичній стилістиці.

Далі тематика Конрадових творів урізноманітнюється, ускладнюється його письмо, поглиблюються роздуми над соціальними та вічними проблемами буття. Кожна наступна книга набуває все більшого резонансу та популярності серед критиків і читачів: “Лорд Джім” (“Lord Jim”, 1900), “Серце півми” (“The Heart of Darkness”, 1900), “Ностромо” (“Nostromo”, 1904), “Тасмний агент” (“The Secret Agent”, 1907), “Очима Заходу” (“Under Western Eyes”, 1911), “Випадок” (“The Chance”, 1913), “Тіньова межа” (“The Shadow Line”, 1917), збірки оповідань “Поміж сушею та морем” (“Twixt Land and Sea Tales”, 1912) і “Припливи та відпливи” (“Within the Tides”, 1915). Літературознавці вважають, що у своїх творчих пошуках та експериментах Конрад багато в чому випередив час, зокрема ще задовго до появи екзистенціалістів використав “потік свідомості”, поглибив психологічне письмо. Вельми цікавими для сучасного читача є есеї Конрада про колег-письменників, мемуари та епістолярій, що засвідчують його багату, глибоку, по-справжньому пляхетну натуру

Б. Рассел, згадуючи Конрада, стверджує, що за своїм світоглядом він був ворогом тоталітарної філософії, коли порядок насаджується зверху. “Визнавав лише самодисципліну, зневажав розхлябаність, але ненавидів порядок, нав’язаний іззовні”. Складалося враження, що, незважаючи на свою популярність, листування з багатьма колегами, сімейний затишок, Конрад “був самотнім серед англійців і лише завдяки колосальним зусиллям волі справлявся з цим почуттям” [8, 252–253]. Такий ізольований стиль життя остеронь від столичної суєти, відокремленість від світу в невеличкому селищі Бішопсборн поблизу Кентербері, на думку Дж. Голсуорсі, зумовлювалися творчістю Конрада: “Він завжди писав кров’ю і сльозами, а це потребувало усамітнення” [3].

Дж. Конрад віддалений від українського читача третього тисячоліття хронологічно й географічно, та все ж він близький нам, оскільки в його душі ніколи не згасали спогади про землю, де народився, де жили його предки. Переконані, що митець свідомо вибудовував власний життєвий сценарій за вічними

орієнтирами – цінностями свого славного роду й народу, їх не витіснили ні морські стихії, ні подорожі чужими країнами та континентами.

Це переконливо засвідчують рядки Конрадового оповідання “Патна” (тобто – батьківська земля), у яких відображені сокровенні роздуми англійського письменника, поляка за національністю, уродженця української землі: “Ми добуваємо за морями нашу славу, гроші чи шматок хліба, але, мені здається, кожний з нас, повертаючись на батьківщину, ніби складає звіт. Ми повертаємося на батьківщину, щоб зустріти там людей, які вищі нас, – наших родичів, наших друзів і тих, кому ми вклоняємося, кого любимо. Але навіть люди, у яких нема нікого, люди найвільніші, самотні, безвідповідальні й не обтяжені узами, – ті, у кого немає на батьківщині ні дорогого обличчя, ні знайомого голосу, – також зустрінуть якийсь дух, що живе в цій країні, під її небом, у повітрі, у долинах і на пагорбах, у полях, у воді, і в листі дерев, – німого друга, суддю й натхненника”.

1. Берн Э. Игры, в которые играют люди: психология человеческих взаимоотношений; Люди, которые играют в игры: психология человеческой судьбы / Эрик Берн ; общ. ред. М. Мацковского. – М. : Центр общественных ценностей, 1996. – 319 с.
2. Борхес Х. Л. Рукопис, знайдений у книзі Джозефа Конрада : [вірш] / Хосе Луїс Борхес ; пер. С. Боршевського / Хосе Борхес // Сучасність. – 2008. – № 3/4. – С. 154.
3. Голсуорси Дж. Воспоминания о Конраде / Джон Голсуорси ; пер. М. Лорне. – Режим доступу : http://lib.ru/INPROZ/GOLSUORSI/golsworthy16_4.txt_with-big-pictures.html.
4. Денисюк І. Драгоманови-Косачі в інтелектуальному житті України (Питання династичного вивчення діячів культури) // Денисюк І. Літературознавчі та фольклористичні праці : у 3 т., 4 кн. / Іван Денисюк. – Л., 2005. – Т. 1 : Літературознавчі дослідження. – Кн. 1. – С. 165–167.
5. Жеромский Ст. Джозеф Конрад : [есе] / Стефан Жеромский ; пер. Г. Языковой // Иностран. л-ра. – 2000. – № 7. – С. 255–261.
6. Колесник В. Відомі поляки в історії Вінниччини : біографічний словник / Вікторія Колесник. – Вінниця : ВМГО “Розвиток”, 2007. – 1008 с., іл.
7. Конрад Д. Традиционное предисловие / Джозеф Конрад ; пер. А. Ливенганга // Иностран. л-ра. – 2000. – № 7. – С. 184–190.
8. Рассел Б. Джордж Конрад : [есе] / Бертран Рассел ; пер. М. Красновского // Иностран. л-ра. – 2000. – № 7. – С. 251–254.

-
9. Сергиенко Е. А. Планирование и выбор жизненного пути / Е. Н. Сергиенко, Н. Е. Харламенкова // Психология / под общ. ред. В. Н. Дружинина. – СПб. : Питер, 2007. – С. 315–317.
 10. Урнов Д. Вахта Джозефа Конрада / Дмитрий Урнов. – Режим доступа : <http://www.booksss.ru/n/book/106578-Urnov-D-Vahta-Dzhozefa-Konrada.html>.
 11. Урнов Д. Джозеф Конрад / Дмитрий Урнов. – М. : Наука, 1977. – 126 с.
 12. Форд М. Форд. Джозеф Конрад : [эссе] / Форд Мэдокс Форд ; пер. Л. Сумм // Иностран. л-ра. – 2000. – № 7. – С. 246–250.
 13. Bobrowski T. Pamiętnik mojego życia / oprac., wstępem i przypisami opatrzył S. Kieniewicz / T. Bobrowski. – Т. 1–2. – Warszawa, 1979 (il.).
 14. Conrad B. My father: Joseph Conrad / Boris Conrad. – London : Calder a. Bogars, 1970. – 176 p.
 15. Conrad J. Joseph Conrad: Time Remembered / John Conrad. – Cambridge : Univer Press, 1981.
 16. Najder Z. Joseph Conrad. A Chronicle / Zdzisław Najder. – Camrridge : Univer Press, 1983.

В статье исследованы современные методы к изучению биографии писателя Джозефа Конрада с использованием художественно-биографических произведений.

Ключевые слова: изучение биографии писателя, художественно-биографические произведения, мемуары и эпистолярные истоки.

The article aims to introduce contemporary approaches to the study of Josef Conrad's biography based on fiction and biography works.

Keywords: the study of the writer's biography, fiction and biography works, memoirs, epistolary sources.